

Etkileşimli Müze ve Tarihi Çevre Eğitimi:

Kuramsal Temeller ve Örnek Etkinlikler

Ali YILMAZ

Gülten YILDIRIM

Nilüfer FİLİZ

Zafer İBRAHİMOĞLU

2. Baskı

Prof. Dr. Ali YILMAZ - Dr. Öğr. Üyesi Gülten YILDIRIM - Bil. Uzm. Nilüfer FİLİZ -
Doç. Dr. Zafer İBRAHİMOĞLU

ETKİLEŞİMLİ MÜZE VE TARİHİ ÇEVRE EĞİTİMİ: KURAMSAL TEMELLER VE ÖRNEK ETKİNLİKLER

ISBN 978-605-241-528-3
DOI 10.14527/9786052415283

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Aralık 2018, Ankara
2. Baskı: Şubat 2021, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 312 395 85 71

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 47479

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

20. ve 21. yüzyıl, toplumsal değişim, dönüşüm ve gelişmelerin hayatımızın hemen her boyutunda olduğu gibi eğitim anlayış ve uygulamaları üzerinde de ciddi etkileri olan önemli dönemler olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Eğitim süreci içerisindeki öğrenme ve öğretme kavramlarının ağırlıklarının yeniden tanımlandığı bu süreçte, öğrenme kavramının anlam ve değeri artmış; eğitim dünyasında etkili olmuş pek çok felsefe, eğitimi öğrenen üzerinden anlamlandırma gayreti içerisinde olmuştur.

Eğitimin öğrenme ve öğrenen üzerinden anlamlandırılması, eğitim süreçleri üzerinde derin etkilere yol açmıştır. Eğitimin felsefesinden teori ve uygulamalarına, ilke ve yöntemlerinden sınıf yönetimi anlayışlarına kadar eğitim sistemi içerisinde yer alan pek çok bileşen “öğrenen” boyutunda yeniden ele alınarak farklı bir yorumlamaya tabi tutulmuştur. Bu çerçevede 21. yüzyıl eğitim paradigmasının, eğitim faaliyetlerinde öğrenen olarak öğrencilere yüklediği temel misyon, anlamlı öğrenme yaşantılarına aktif katılım sağlayarak hedef bilgi, beceri ve değerleri elde etmeye çalışması olmuştur. Bir başka ifade ile öğretmen ve öğrencinin, geleneksel eğitim anlayışındaki rol ve görevleri değişmiş; tartışmasız doğruları öğrencilere aktaran öğretmen rolünden, kalıcı ve anlamlı öğrenme yaşantıları geçirmeleri için öğrencilere rehberlik eden öğretmen rolüne doğru bir geçiş süreci başlamıştır.

Kalıcı ve anlamlı öğrenme yaşantısı, öğrenme sürecinin öğrencinin aktif katılım sağlayacağı şekilde planlanıp yürütülmesiyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle, öğrenciye bu süreçte rehberlik edecek öğretmen, mümkün olduğunca ilgili kazanım bağlamında öğrenci merkezli bir eğitim süreci planlamalıdır.

Etkin, demokratik ve katılımcı vatandaşlar yetiştirmek amacıyla ortaya çıkan Sosyal Bilgiler dersi kapsamında da öğrencilere kazandırılması hedeflenen pek çok bilgi, beceri ve değer bulunmaktadır. Bu hedef kazanımların etkili ve kalıcı bir şekilde öğrencilere edindirilebilmesi için her kazanım özelinde farklı uygulamalar geliştirilebilir. Bu uygulamalarda kullanılacak pek çok yöntem ve tekniğin yanı sıra eğitimi, sınıfın dört duvarının dışına taşıyan okul dışı öğrenme yöntem ve ortamlarından da istifade etmek gerekmektedir.

Sosyal Bilgiler dersi kapsamında faydalanılabilecek okul dışı ortamların başında müzeler ve tarihi çevre unsurları gelmektedir. Sosyal ve beşeri bilimlerin öğrenci seviyesinde bir yurttaşlık eğitim programı olarak bütünleşik bir şekilde sunulduğu bu derste, öğrencilerin hedeflenen bilgi, beceri ve değerleri kazanmaları, müze ve tarihi çevre unsurlarının işe koşulmasıyla nitelikli ve kalıcı bir şekilde

sağlanabilir. Ancak bu süreçte müze çalışmalarının nasıl planlandığı ve yürütüldüğü çok büyük önem arz etmektedir. Öğrencilerin, salt bir gezi formatında sıraya sokularak müzedeki sergilerin önünden geçirmek veya herhangi bir tarihi çevre unsuruna götürüp orayı öğrencilere turistik bir gezideymiş gibi gezdirmek öğrencilerin kazanımlara ulaşması için gerekli katkıyı sunmayacaktır. Müze ve tarihi çevre etkinliklerinin nitelikli ve etkili bir eğitim yaşantısının sunulduğu ortamlara dönüşebilmesinin temel şartı bu mekânlarda “etkileşimli” bir eğitim yaşantısının yürütülmesidir. Bu nedenle kitapta, müze ve tarihi çevre eğitimi uygulamalarının öğrencilerin mekân ve koleksiyonlarla, birbirleriyle, öğretmenleriyle ve diğer paydaşlarla etkileşimlerini; müze ve tarihi çevrelerin eğitimde kullanımına yönelik çağdaş tema ve yaklaşımları ve bu vesileyle aktif öğrenme yaşantılarını vurgulamak için “Etkileşimli Müze ve Tarihi Çevre Eğitimi” (EMTÇE) nitelemesini kullanmayı tercih ettik.

Bu kitapta, müze ve tarihi çevrenin etkileşimli bir şekilde Sosyal Bilgiler derslerine nasıl entegre edilebileceği teorik ve uygulamalı bir şekilde tartışılmakta ve açıklanmaktadır. Bu çerçevede, kitap iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, etkileşimli müze ve tarihi çevre eğitiminin temel kavramları, eğitim sürecinin planlanması, bu kapsamda kullanılabilir yöntem ve teknikler ile bu süreçte dikkat edilmesi gereken diğer hususları ihtiva etmekteyken ikinci bölüm, etkileşimli müze ve tarihi çevre eğitimine yönelik örnek etkinliklerden oluşmaktadır. Kitabın bu şekilde organize edilmesinin nedeni, okuyucunun ilk kısımdaki teorik çerçevede açıklanan hususların uygulama aşamasında nasıl uyarlanabildiğine ilişkin fikir edinebilmesine yardımcı olmaktadır.

Bu kitap, 2012-2014 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı bünyesinde “Projem İstanbul” isimli program kapsamında “Hafıza Mekânlarımız: Tarihi Çevrenin Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kullanılması İçin Bir Yol Haritası” isimli projede hazırlanan eserin yeniden ele alınarak genişletilmiş ve düzenlenmiş şeklinden oluşmaktadır. Bu kitabın ortaya çıkmasında pek çok kişi ve kurumun katkısı bulunmaktadır. Başta İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı olmak üzere, süreçte katkı sağlayan, örnek etkinliklerin hazırlanmasında destek olan tüm kurum, kuruluş ve kişilere teşekkür etmeyi bir borç biliriz. Etkinliklerde kullanılan çizimlerde bize sundukları destek için Dr. Meltem Zudova’s’a ve Kaan Vatansever’e ne kadar teşekkür etsek azdır. Uzun bir emeğin ürünü olan bu eserin, okuyucuyla buluşması adına bize desteklerini esirgemeyen başta Servet Sarıkaya olmak üzere tüm PegemA ailesine teşekkür ederiz.

“Yaşadığımız şehri, Sosyal Bilgiler derslerine nasıl dahil edebiliriz?” sorusuyla başladığımız bu yolculukta ortaya çıkan bu eserin müze ve tarihi çevre eğitimiyle ilgilenen ve bu süreci derslerine uyarlamak isteyen öğretmenlere, öğretmen aday-

larına, bu alanda çalışan akademisyenlere ve bu konuya ilgi duyan okuyuculara yararlı olmasını umuyoruz. Ayrıca her ne kadar etkinlikler Sosyal Bilgiler dersi ve İstanbul ili özelinde planlanmış olsa da diğer derslere ve illere uyarlanması konusunda ilham verme ihtimali bizi heyecanlandırmaktadır. Nitekim biz de birçok eserden ve çeşitli müzelerin çalışmalarından ilham aldık. Kitapla ilgili eleştiri ve önerilere içtenlikle açık olduğumuzu belirtir, çalışmamızın nitelikli eğitim arayışına ve okul dışı öğrenme ortamlarından müze ve tarihi çevrelerin bu süreçte kullanımını konusuna ufak da olsa bir katkı sunmasını temenni ederiz.

Temmuz, 2018

İstanbul, Denizli

İÇİNDEKİLER

Ön Söz..... iii

1. BÖLÜM

ETKİLEŞİMLİ MÜZE VE TARİHİ ÇEVRE EĞİTİMİNİN KURAMSAL TEMELLERİ

1. Tarihi Çevre, Müze ve Eğitim	1
1.1. Tarihi Çevre	1
1.2. Müze	4
1.3. Müze ve Tarihi Çevrede Eğitim	9
2. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Müze ve Tarihi Çevre Eğitimi	16
3. Etkileşimli Müze ve Tarihi Çevre Eğitiminin Planlanması.....	23
3.1. Teknik Planlama.....	23
3.2. Eğitimsel Planlama	27
4. Müze ve Tarihi Çevre Eğitiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler	32
4.1. Sanal Müze Eğitimi	33
4.2. Anlatım ve Anlatıma Dayalı Müze Turu.....	34
4.3. Soru-Yanıt Yöntemi.....	35
4.4. Görüşme Yöntemi	36
4.5. Tartışma Yöntemi.....	36
4.6. Kanıt Temelli Öğrenme Yaklaşımı.....	36
4.6.1. Nesne Merkezli Eğitim.....	39
4.6.2. Görsel Okuma	42
4.6.3. Yazılı Kaynaklar ve Edebi Ürünlerin Kullanımı	42
4.6.4. İşitsel Kaynakların Kullanımı.....	43
4.7. Ara Bul Çalışmaları	44
4.8. Grup Çalışmaları ve İşbirlikli Öğrenme Yöntemi.....	46
4.9. Üretime Dayalı Etkinlikler.....	47
4.9.1. Yazma Etkinlikleri	48
4.9.2. Görsel Sanat ve Tasarım Etkinlikleri.....	51
4.10. Dramatik Öğrenme Yaklaşımı	53
4.10.1. Oyun Pedagojisi ve Eğitsel Oyunlar.....	54
4.10.2. Yaratıcı Drama	56
4.11. Yapararak Yaşayarak Öğrenme.....	59
5. Etkileşimli Müze Eğitiminde Değerlendirme.....	61
KAYNAKÇA	64

2. BÖLÜM

ÖRNEK ETKİNLİKLER

1. Etkinliklere Yönelik Açıklamalar	77
2. Etkinlik Örnekleri	83
3. Etkinliklerin Geliştirilmesinde Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar	305
SÖZLÜK	307
YAZARLAR HAKKINDA.....	317

1. BÖLÜM

ETKİLEŞİMLİ MÜZE VE TARİHİ ÇEVRE EĞİTİMİNİN KURAMSAL TEMELLERİ

1. Tarihi Çevre, Müze ve Eğitim

1.1. Tarihi Çevre

Tarihi çevre, insanoğlunun dünyadaki varlığıyla başlayan yaşam serüveni içerisinde kendisine hayat alanı olarak seçmiş olduğu mekânları ve bu mekânlardaki kurgularını tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Bu kavram, içerisinde coğrafi mekânlar, mimari eserler, sosyo - ekonomik yapıtlar ile kültür ve tabiat varlıkları gibi pek çok farklı boyutu barındırmaktadır (Provins, Pearce, Ozdemiroğlu, Mourato ve Morse-Jones, 2008). İlkçağlardan günümüze kadar, dünya coğrafyası üzerinde çok farklı özelliklere sahip sosyo-kültürel grup yaşam sürmüş ve her toplum da kendisinden sonra gelen/gelecek olan “yeniler” için birçok kültürel miras bırakmıştır (Güvenç, 1994).

Kültürel miras içerisinde en yaygın olanı ise yaşam ortam ve unsurlarıdır. Çünkü en zengin toplumlardan en fakir olanlara kadar her toplumsal yapı bir şekilde yaşamını idame ettirmekte; bu idame süresince kurgulamış oldukları yaşamsal formlar ise doğal akış içerisinde bir sonraki kuşağa/nesle aktarılmaktadır. Bu süreçteki unsurların bir kısmı, sosyal yaşamın doğal gerekliliklerini ihtiva etmekte ve gelecek kuşaklara aktarım gibi bir amaç taşımamaktadır. Bu kapsamdaki unsurlara örnek olarak evler (barınaklar) ve evlerin içerisinde kullanılan günlük yaşam aletleri, üretim ve ulaşım gibi temel insani ihtiyaçları karşılamaya dönük araç ve gereçler (Çiğdem ve Can, 2005); ekonomik faaliyetlerin yürütülmüş olduğu hanlar-pazarlar ve diğer sosyal donatı merkezleri gösterilebilir. Kültürel miras içerisindeki bir diğer boyutu ise özellikle dönemin güçlü kişi ve/veya ülkeleri tarafından hem o güne ve hem de daha sonraki nesillere bir mesaj niteliğinde yapılan anıtsal eserler oluşturmaktadır (Danacıoğlu, 2001; Baykuzu, 2009). Bu anıtsal eserler, çoğunlukla, dini motifleri taşımakla beraber iktidara ait kimi unsurları da içerisinde barındırabilmekte; din ve iktidar ilişkisine ait mesajların topluma verildiği mekânlar olarak işlev görmektedir. Dini yapılar olarak; ibadethaneler, anıt mezarlar, tapınaklar ve ait olunan dinin gerekliliklerine uygun di-

ğer mimari eserler sayılabilir. Anıtsal eserlerin bir başka örneğini ise şehirleşme ve bu şehirleşme süreci içerisinde güç ve ihtişama yönelik tasarlanıp uygulanan kimi eserler oluşturmaktadır (Mazi, 2008). Bu kapsamda ilk akla gelen yapıtlar; saraylar, ordugâhlar, şehir kapıları, şehir anıtları, kent meydanları, sur ve kalelerdir. İlkçağlardan modern zamanlara kadar bu unsurlar çok yoğun bir şekilde kullanılmış; güç ve iktidarın sembolü ihtişamlı saraylar yaptırılmış, düşmana korku salmak için güçlü ordular ve ordugâhlar kurulmuş ve şehirleri ulaşılamaz kılmak adına sur ve kaleler inşa edilmiştir (Huot, Thalmann ve Valbelle, 2000; Parla, 2005; Bilici, 2012). Bu yapıtlar, bir yandan günün koşullarına yönelik ihtiyaçları gidermek, diğer yandan ise içerisinde bulunan zamana ve sonrasına yönelik çeşitli mesajları iletmek üzere tasarlanmıştır (Kadioğlu ve Kadioğlu, 2011). Sonuç itibarıyla tarihsel süreç içerisinde birey ve toplumun istemli veya istemsiz olarak gelecek kuşaklara bir takım kültürel unsurları aktarmış olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ancak binlerce yıllık dünya kültürel miras tarihi içerisinde, tüm kültürel aktarım zincirlerinin hiç akamete uğramadan süreklilik göstermiş olduğunu iddia etmek yersizdir. Çünkü tarihi süreçte sosyo-kültürel grupların birbirleriyle olan mücadeleleri, kimi zaman bir topluluğu tamamen yaşamdan silebilen doğal afetler ve iklim değişim-dönüşümleri gibi faktörlerin etkisiyle (Heathcote, Fluck ve Wiggins, 2017; Howard, Knight, Gearey, Kluiving ve Raab, 2017) geçmişten günümüze pek çok kültürel yaşam coğrafyası ve bu coğrafyada “üretilemler” değişmiş, dönüşmüş ve kimi zaman da yok olmuştur.

Kültürler ve toplumlar arasındaki ilişki, iletişim ve ulaşım imkânlarının gelişimiyle birlikte artmış; ticaret ve savaş gibi kanallarla bu etkileşim çok daha hızlı, etkili ve doğrudan gerçekleşmeye başlamıştır (Bekiroğlu ve Balci, 2014). Bu durumun da bir yansıması olarak, günümüzde tarihi çevre olarak tanımlanan unsurların ortaya çıkmasında ve bugünlere ulaşmasında farklı kültürel grupların etkisini görmek mümkün hale gelmiştir. Hem kültürel etkileşim ve hem de savaşlarla birlikte el değiştirmesinden ötürü coğrafyaların kaderi, çoğunlukla, tek bir topluluğun elinde olmamıştır. Aynı coğrafyada farklı tarihsel süreçlerde birbirinden çok farklı toplumlar egemenlik kurmuş ve sahip olunan kültürel unsurların şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu çerçevede dini yapılar en fazla göze çarpan mimari yapılardandır. Ait olunan dinin mimarisine uygun olarak inşa edilen ibadethane, kentin el değiştirmesi neticesinde yeni iktidar sahiplerinin dinine uygun olarak restore edilmiş, çeşitli düzenlemeler ile yeni egemen dinin figürleriyle bezenmiştir (Akman, 1996; Lowry, 2012; Yılmaz ve Eroğlu, 2013). Kültürel etkileşimin sadece düşünsel etki boyutuyla gerçekleştiği zaman ve bölgelerde ise siyasi egemenlikler devam ediyor olsa da çeşitli nedenlerden dolayı ortaya çıkan baskın kültüre ait unsurlar, zayıf kültüre ait muadilleri üzerinde derin etkiler bırakmış ve sonuçta

dünyanın birbirinden coğrafi olarak çok uzak iki noktasında benzer figürlerle donanmış pek çok eser ortaya çıkmıştır.

Tarihi çevreye ait unsurlar, kültürel mirası etkin koruma bilincinin oluşmadığı dönemlerde çok yoğun bir tahribata uğramıştır. Tarihi miras, ancak 20. yüzyılın başlarından itibaren daha etkin bir şekilde korunmaya başlanmıştır. Bu süreç de yaşanan iki dünya savaşı ile derin bir akamete uğramış; başta Avrupa ve Uzak Doğu olmak üzere savaş coğrafyasında yer alan ülkelere ait kültürel miras öğeleri derin bir tahribatla baş başa kalmıştır (Lampugnani, 2011). 1950li yıllardan sonra, yaşanan bu acı olayların da etkisiyle, uluslararası teşkilatlar kültürel miras öğelerinin korunmasına yönelik daha etkin bir rol almaya başlamıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler çatısı altında oluşturulan UNESCO gibi oluşumlar, dünya genelinde kültürel öğelerin korunmasına yönelik yoğun bir faaliyete girişmiş; desteklediği projelerle bu bilincin yaygınlık kazanmasına çaba göstermiştir¹ (Horowitz, 1981). Kültürel öğelerin korunmasına yönelik bu çalışmalar, çoğunlukla tarihi çevrenin üzerinde yer alan yapıtları ihya ve yaşatmaya dönük hedefleri içermektedir ve önemlidir; ancak tarihi çevre kavramı, mekânlar üzerinde üretilen araç gereç ve mimari eserleri kapsadığı gibi mekânın kendisini de kapsamaktadır. Konuya bu çerçevede yaklaşıldığında, kültürel öğelerin korunması, tarihi çevre açısından elbette hayati derecede öneme sahiptir; ancak unutulmaması gereken husus, coğrafyalarda üretilenlerin yanı sıra coğrafyanın (mekânın) kendisinin de bu statüde bulunduğu, yani tarihi çevre kavramının bir boyutunu oluşturduğudur.

Kültürel öğelerin, bir başka ifade ile tarihi çevrenin korunması ve yaşatılmasına dönük uluslararası teşkilatların çalışmalarının yanı sıra ülke bazında devletler de zaman zaman çeşitli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Devletlerin bu çalışmalarda iki temel hedefinin olduğu ifade edilebilir. Bu hedeflerden biri, kültürel aktarım ve devamlılıktır. Vatandaşlarına kültürel benlik kavramını aşlamak yani toplumu oluşturan bireylerin sosyo kültürel yapılanmalarında tarihi geçmişlerini bilmelerini hedefleyen devletler, tarihi çevrenin muhafazasına yönelik kimi adımlar atmış; vatandaşlarının özellikle milli kültür öğelerini içselleştirmesini sağlamaya dönük tarihi çevre restorasyon ve rekonstrüksiyon faaliyetleri gerçekleştirmiştir (Mazı, 2009). Bu kapsamda, eğitime de büyük önem verilmiştir. Vatandaşlık eğitimine yönelik tasarlanan içerikler, özellikle Sosyal Bilgiler ve Tarih dersleri aracılığıyla öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır. Tarih ve kültürel miras aktarımı arasındaki ilişkiye vurgu yapan bu derslere ait müfredatlar aracılığıyla öğrencilerin tarihi ve kültürel değerlerinin farkında olmaları ve bu değerleri içselleştirmeleri hedeflenmiştir (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008; Mindivanlı, Küçük ve Aktaş, 2012; Avcı ve Memişoğlu, 2016). Bir diğer hedef ise ekonomiktir. Pek çok kültürel miras

1 <http://www.unesco.org/culture/ich/en/project>.

ögesi, tarihi çevrenin gelişim süreci içerisinde sahip olduğu ekonomik fonksiyonu yitirmiş ve kimi zaman da tamamen yıkılarak ortadan kalkmıştır. Ancak devletler, yerel dinamiklerin de desteği ile bu tür mekânları ihya ederek turizmden hizmet sektörüne kadar pek çok farklı alanda tekrar ekonomiye kazandırma yoluna gidebilmektedir (Dinçer ve Ertuğral, 2000; Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007).

1.2. Müze

Tarihsel süreç içerisinde toplumlar, kültürel benlik unsurlarını korumak ve gelecek nesillere aktarabilmek için çeşitli yöntemler geliştirmiş ve uygulamıştır. Bu yöntemlerden biri de şüphesiz bazı eşyaları, nesnelere koruma altına alarak kendilerinden sonraki nesillere aktarmaktır. Özellikle din/inanç sistemlerinin bir gereği olarak çeşitli nesnelere tapınaklarda veya evlerde saklama, yaygın denebilecek kadar sık rastlanan bir davranış biçimidir (Gerçek, 1999; Yağcı, 2014). Bireysel olarak gerçekleştirilen bu faaliyet ve aktarım süreci 17. ve 18. yüzyıllarla birlikte daha kurumsal bir hal almış ve müze kavramı ortaya çıkmaya başlamıştır (Tezcan Akmehtem ve Ödekan, 2006). Kurumsal olarak ortaya çıkıp gelişmeye başladığı bu zaman diliminden 20. yüzyılın sonlarına kadar müzeler, tarihi-kültürel objelerin, koleksiyonların edilgen bir şekilde halka sunulduğu/sergilendiği mekânlar olarak kurgulanmış ve işlevsellik kazanmışken 21. yüzyıl dinamiklerinin etkisiyle günümüzde edilgen konumundan sıyrılarak ziyaretçilerin etkileşime dayalı öğrenme ve gelişim merkezleri olma yolunda hızla ilerlemektedir (Şar ve Sağkol, 2013). Müzelerin yaşamakta olduğu bu işlev değişim ve dönüşümü, yapılan tanımlamalara da yansımış ve edilgenlikten etkileşime geçişin belirgin bir şekilde ön planda tutulduğu tanım sayısı ilgili alan yazında artmaya başlamıştır. Dünya genelinde müze ve müzecilik ile ilgili teorik ve pratik gelişmelerde önemli kurumların başında gelmekte olan ICOM (International Council of Museums/ Uluslararası Müzeler Konseyi) müzeyi şöyle tanımlamaktadır (Aladağ, Akdağ ve Şensöz, 2014):

Toplumun ve gelişiminin hizmetinde olan, halka açık, insana ve yaşadığı çevreye dair tanıklık eden malzemelerin üzerinde araştırma yapan, bu malzemeleri toplayan, koruyan, bilgiyi paylaşan ve sonunda inceleme, eğitim ve zevk alma doğrultusunda sergileyen, kâr düşüncesinden bağımsız, sürekliliği olan bir kurum.

Topluma yani diğer bir anlamda bireye olan vurgunun ön planda olduğu bu tanım, günümüz müzecilik anlayışındaki nesnenin korunması ve yüceltilmesi ekseninden, koleksiyonların insanların gelişimleri için kullanılacak birer araç olması yolundaki değişim sürecini yansıtması açısından önemli görülmek-

tedir (Şenel, 2014). Tanımda yer alan bir diğer önemli husus ise müzelerin kar amacı gütmeyen yapılar olduğudur. Tarihi/kültürel objeleri toplumla paylaşma mekânları olarak tasarlanan müzelerin, ticari bir işletme gibi algılanamayacağı ve işletilemeyeceği vurgulanmaktadır. Ancak günümüz müzecilik anlayışı, etkileşim temelindeki dönüşüme paralel olarak/belki bu dönüşümün de etkisiyle ticarileşme yönünde de hızla ilerlemektedir. Kültür turizmi ve bunun da bir sonucu olarak müze çatısı altında yürütülen ekonomik faaliyet sayı ve çeşidi hızla artmakta; kültürel etkileşim ve bu çerçevede de aktarım geleneksel çizgisinden çıkmaktadır (Artan, 2014).

Müzelerin özellikle son yüz sene içerisindeki gelişimleri, müze çeşitliliğine de yansımış; günümüzde farklı kriterlere göre sınıflamaya tabi tutulacak pek çok müze ortaya çıkmıştır. İlgili alan yazın incelendiğinde, ICOM tarafından belirtilen çerçeve esas olmak üzere, müzelerin genel olarak şu şekilde sınıflandırıldığı görülmektedir (Ekelik, 2010; Göğebakan, 2013; Kervankiran, 2014):

1. *Koleksiyonlarına Göre Müzeler:* Genel müzeler, arkeolojik müzeler, sanat müzeleri, tarih müzeleri, etnografya müzeleri, doğa tarihi ve jeoloji müzeleri, bilim müzeleri, planetaryumlar, endüstri müzeleri ve askeri müzeler.
2. *Bağlı Olduğu İdari Birime Göre Müzeler:* Devlet müzeleri, özel müzeler, yerel yönetimlere ait müzeler ve vakıf müzeleri.
3. *Hizmet Ettikleri Bölgeye Göre Müzeler:* Ulusal müzeler, bölgesel müzeler ve yerel müzeler.
4. *Hitap Ettikleri Kitleye Göre Müzeler:* Eğitici müzeler, uzmanlaşmış müzeler, genel toplum müzeleri.
5. *Koleksiyonlarını Sergileme Yöntemlerine Göre Müzeler:* Geleneksel müzeler, açık hava müzeleri, anıt müzeler ve sanal müzeler.

Geleneksel müze anlayışı çerçevesinde yaşanan bu gelişim ve dönüşümlerin yanı sıra üzerinde önemle durulması gereken bir başka husus ise sanal müze kavramıdır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte hayatımıza giren yeni kavramlardan biri olan sanal müzeler (Styliani, Fotis, Kostas ve Petros, 2009; Yıldırım ve Tahiroğlu, 2012) koleksiyonların dijital ortama aktarılarak internet üzerinden ulaşılmasını mümkün kılan bir anlayışla oluşturulmaktadır (Patel, White, Walczak ve Sayd, 2003; Karataş, Yılmaz, Kapanoğlu ve Meriçelli, 2016). Sanal müzelerin, avantaj ve dezavantajları ilgili alan yazında tartışılmakta ve bundan sonra da tartışılmaya devam edilecek gibi görünmektedir (Karoulis, Sylaiou ve White, 2006). Çünkü bir yandan mesafeleri yakın edip ulaşılabilen nesnelere bilgisayar ortamına taşımak

gibi bir avantaja sahipken; diğer yandan modern müzecilik ve müze eğitimi anlayışının temelini oluşturan etkileşim ve mümkün olduğunca temas yaklaşımına uygun olmayışı nedeniyle de bir takım zayıf yönleri sahiptir. Ancak sonuç itibarıyla hem Türkiye’de ve hem de diğer pek çok ülkede sanal müze yaygınlık kazanmakta her geçen gün bu müzelere bir yenisi eklenmektedir.

Tarih ve sanat müzelerinden etnografya müzelerine, modern sanat müzelerinden oyuncak müzelerine kadar geniş bir yelpazede karşılık bulan gelişim süreci bugün de hızlı bir şekilde devam etmektedir. Özellikle bilim-teknoloji ve kent müzesi alanlarında belirli bir gelişme eğilimi gözlenmektedir. Pek çok şehir merkezinde hali hazırda var olan kent müzeleri, ilçelere, beldelere ve hatta kimi turistik köylere kadar ilerlemiş durumdadır (Tuğun ve Karaman, 2014). Bilim-teknoloji alanındaki müzeler ise daha ziyade yerel yönetimler ve eğitim kurumlarının/vakıflarının desteği ile yürütülmekte ve çok geniş koleksiyonlara sahip olmasalar da ziyaretçilerine belirli ölçüde sergi konularına yönelik tarihsel gelişim süreci bilgisi vermektedir.

Müze kavramının tarihsel ve sosyo-kültürel bağlamlarda geçirmekte olduğu bu yapısal dönüşüm süreci, müzelerin işlevleri üzerinde de etkili olmuş ve ortaya çıkan yeni anlayışın da etkisiyle müzenin işlevleri şu boyutlarda açıklanmaya başlanmıştır (Alexander ve Alexander, 2008; Buyurgan ve Buyurgan, 2012):

a- Toplama İşlevi: Müzeler, kuruluş amaç ve yapılarına göre koleksiyonlarını genişletmek için çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Bu çerçevede, yeni ortaya çıkan bir eser veya farklı bir müzede sergilenmekte olan bir nesne, müze küratörleri tarafından kendi koleksiyonları arasına transfer edilebilmektedir (Karadeniz ve Atar, 2017). Müzelerin koleksiyonlarını yeni öğelerle genişletme çabasında birden çok nedenin etkili olduğu ifade edilebilir. Öncelikle, müzelerin sürdürülebilirliğiyle de ilişkili olarak koleksiyon çeşitliliği ve değerinin artırılması düşüncesi önemlidir (Kaytan, 2012). Bunun yanı sıra kimi zaman koleksiyonların anlamsal bütünlüğünün sağlanması, estetik ve sanatsal açıdan değerli kabul edilen bir eserin koleksiyona eklenmesi gibi amaçlar da yine müzelerin toplama işlevi çerçevesinde yürütmüş oldukları faaliyetlerin nedenleri arasındadır. Müzelerin toplama işlevine yönelik bu tür pragmatik amaçların yanı sıra, müze kavramının ortaya çıkışı ve varlık amacıyla da uygun olacak şekilde sadece koruma altına alma ve gelecek kuşaklara aktarma düşüncesi ile de yine toplama işlevi yerine getirilmektedir. Arkeolojik araştırmalar neticesinde ortaya çıkan yeni unsurlar, yukarıda açıklanan tüm muhtemel pragmatik etkilerinden öte öncelikle koruma altına alınması gereken değerlerdir. Dolayısıyla da müzeler, bu tür değerlerin toplanıp koruma altına alınması noktasında da devreye girebilmektedir.

b- Koruma/Belgeleme işlevi: Müzelerin önemli işlevlerinden birisi de koruma ve belgeleme çalışmalarıdır. Koleksiyonlarında yer alan öğelerin uygun ortamlarda muhafaza edilmesi, fiziksel ve güvenlik ihtiyaçlarının yeterli ölçüde giderilmesi müzelerin üstlenmiş olduğu görevler arasındadır (Özkoç ve Duman, 2008). Doğru yöntemlerle korunmaya alınan koleksiyon ürünlerine ait tarihsel ve istatistikî bilgileri toplama, derleme ve saklama da yine müzelerin görevleri/işlevleri olarak kabul edilmektedir. Herhangi bir esere ait buluntu yeri ve tarihi, tarihlendirme ve işlevine yönelik yapılan analiz sonuçları dikkatli bir şekilde arşivlenmekte ve bu yolla gelecek nesillere aktarılabilir.

c- Sergileme: Müzelerin sahip oldukları koleksiyonları toplumla buluşturabilmeleri adına oluşturulan özel mekânlar, müzelerin olmazsa olmaz temel bölümlerindedir. Bu bölümler, koleksiyonların yapısına göre ayarlanmış fiziksel özellikler (ışık ve nem gibi) ile donatılır (Kuzucuoğlu, 2014) ve ziyaretçilerin mümkün olduğunca koleksiyon ürünlerini daha iyi bir şekilde gözlemleyebilmesi için uygun bir ortam oluşturulmaya çalışılır (Canbakal Ataoğlu, 2016). Müzelerde oluşturulan sergiler, kimi zaman sürekli statüde oluşturulurken kimi zaman da kısa süreli sergilere müzelerde yer verilebilmektedir (Kaytan, 2012). Müzede sergilenen koleksiyonların niteliklerine göre fiziksel ortamlar oluşturulmaktadır. Bunun yanı sıra yine koleksiyonu oluşturan öğelerin özelliklerine ve küratörün sanatsal anlayışına göre sergi alanının kurgusu da farklılık gösterebilmekte; tarihsel/kronolojik olarak oluşturulan, yerleştirilen sergiler bulunmakla birlikte sanatsal, görsel ve anlamsal bütünlük açısından farklı parçaların belirli bir yapıda sergilendiği müzeler de bulunmaktadır (Mercan, 2015).

Sergileme işlevinin bir başka boyutu ise bilginin paylaşımı ile ilgilidir. Müzeler, bir yandan toplumun pek çok kesimine sahip olduğu nesnelere, öğeleri sunarken diğer yandan ise bu öğelerden hareketle ortaya konan bilgiyi ve kültürel öğeleri de sunmaktadır (Barrett, 2011). Dolayısıyla müzelerdeki sergiler, salt görseellikten çok öte bilgi paylaşım ve kültürel etkileşim sürecini de ihtiva etmektedir. Bu süreçte, toplum içerisinde ilgili koleksiyonların bağlantılı olduğu bilim dallarında çalışan araştırmacılar da önemli birer paydaş olarak görülmelidir. Araştırmacılar için önemli olabilecek bilgi ve belgelere sahip müzeler, ilgili alan yazına katkı sunabilecek mahiyetteki bu bilgi paketlerini sergiler yolu ile aynı zamanda araştırmacılar ile de paylaşmış olmakta, bu şekilde de bilginin yayılması, geliştirilmesi ve güncellenmesine de katkı sunmaktadır.

d- Araştırma işlevi: Müzeler, koleksiyonlarında yer alan öğelere ilişkin doğru ve güvenilir bilgiler edinmeye dönük de çeşitli çalışmalar yürütmektedir (Özel, 2016). İlgili öğenin tarihsel, sosyolojik, kültürel ve ekonomik boyutları üzerinde önemle durulması gereken hususlardan olup bu konuda müzeler zaman zaman